

Vydūno pedagogika

Ona Tijūnėlienė

<http://vydunodraugija.lt/2009/08/pedagogika/>

VYDŪNAS-PEDAGOGAS

Žinoma, kad Vydūnas nemažai savo gyvenimo metų atidavė mokytojo darbui, tačiau Vydūnas buvo dar ir pedagogas teoretikas. Nors visas jo kūrybinis palikimas yra auklėjamojo pobūdžio, vis dėlto ryškiausiai jo pedagoginės pažiūros atsiskleidžia jo paties 1921-25 m. leistame ir redaguotame žurnale

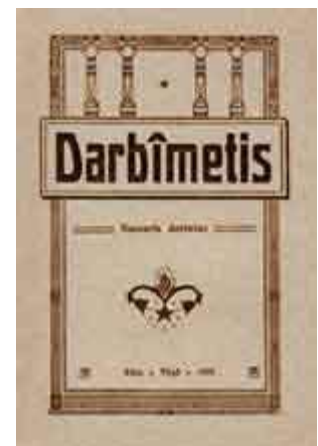

„Darbūmetis“. Čia buvo svarstoma Lietuvos mokyklos kūrimo ir švietimo organizavimo kai kurie aspektai, aptarta auklėjimo tikslai, sudedamosios dalys, auklėjimo veiksniai, pedagoginio bendravimo problemos bei mokytojo vaidmuo ugdymo procese. Taigi galima kalbėti ir apie Vydūno pedagoginių pažiūrų sistemą.

Ugdymą, šiandien suprantamą kaip visų žmogaus prigimtinių galių plėtotę, Vydūnas vadina auklėjimu. Auklėjimo tikslą siejo su žmogaus esme, jo prigimties jėgomis, paskirtimi gyvenime. Vydūnui žmogus - didžiausia vertybė. Jis gimsta, kad taptų tikru žmogumi, kad subrandintų savyje žmoniškumą, t. y., kad kasdien stiprėtų jo teisingumas, veiklumas ir visa kita, ką jis gera ir gražu turi. Be to žmogus gimsta su tam tikromis psichinėmis galiomis - gabumais, mąstymu, polinkiais. Šias galias irgi reikia ugdyti, lavinti, brandinti. O juk žmogus ateina į pasaulį turėdamas dar ir fizinį kūną, fizines galias, kurias taip pat reikia stiprinti.

Taigi ugdymą Vydūnas suprato kaip visapusį procesą, t. y. žmogaus dvasinių, protinių ir fizinių galių plėtojimą. Todėl iš šalies primestas arba užsakytas ugdymo tikslas Vydūnui buvo nepriimtinas, nes jis prieštarauja žmogaus prigimčiai.

Šitaip aiškindamas ugdymo esmę ir laikydamasis prigimtį

atitinkančio ugdymo principo, Vydūnas rekomendavo mokytojams, kad jie parinktų tokias priemones ir metodus, kurie atitiktų mokinio galimybes, individualumą ir neprieštarautų jam.

Vydūnas buvo giliai įsitikinęs, kad mokiniui visapusiškai bręsti gali padėti šeima, mokykla, tauta, visa žmonija, gamta.

Pirmutinis auklėjimo veiksnys - šeima. Anot Vydūno, vaikas joje gauna „fizinį kūną“ ir dvasinio psichinio gyvenimo pradžia. Čia išugdomi pirmieji žmoniškumo daigai. Čia jis supažindinamas su tautos kultūra, čia gyvenant užsimezga jo ryšiai su gamta. Čia vaikas pasijunta šeimos dalimi ir savo buvimu praturtina šeimos gyvenimą, stiprina jos narių tarpusavio santykius. Šeimoje vaikas ruošiamas įsijungti į giminės, tautos žmonių santykius. Todėl Vydūnas labai pageidavo, kad šeima išnaudotų jos pačios, tautos kultūros, gamtos teikiamas galimybes vaikų auklėjimui, padėtų jiems pasirengti dirbti ir kurti ateityje šeimai, tautai, žmonijai.

Mokykla - pagrindinis auklėjimo veiksnys. Ji atstoja mokiniui šeimą, tautą, žmoniją. Mokyklos funkcijos labai atsakingos: ji mokiniui turėtų būti ir „darbykla ir šventykla“, aktyvios jo veiklos, visų galių brendimo, rimto darbo, pavyzdingo žmogaus buvimo vieta. Čia turėtų būti sutelktas visų auklėjančių jėgų branduolys, ir čia mokinį turėtų stimuliuoti daug galingesnės jėgos negu už jos ribų. Mokykloje turi būti suteikta vaikui tinkama parama, kad jo kūrybinės jėgos augtų plėtotųsi ir subręstų. Mokykloje reikia tęsti šeimoje pradėtą darbą – padėti pagrindus tolesniam savarankiškam savęs ugdymui. Mokytojai turėtų pagelbėti vaikui, kad jis suartėtų su gamta, tauta, gerai suprastų šeimos santykių prasmę ir reikšmę jam pačiam. Mokykloje vaikas turi būti paskatintas gyventi aktyvesnį gyvenimą, patirti džiaugsmą. Visa šios įstaigos aplinka turi liudyti, kad žmogus čia žmoniškai gyvena ir elgiasi. Būsimo žmogaus dvasios savybės, polinkiai mokslui, menui, jo dorovingumas jau mokykloje turi ryškiausiai atsiskleisti.

Kaip jau minėta, sudedamosios ugdymo (auklėjimo) dalys, anot Vydūno, tai fizinis auklėjimas, protinis lavinimas, dvasingumo ugdymas.

Vydūnas išskyrė du ryškesnius vaiko fizinio auklėjimo uždavinius. Pirmasis - sudaryti sąlygas vaikams sveikiems augti, rūpintis taisyklinga laikysena (apsaugoti nuo kūno sužalojimų ir iškrypimų, mokyti laikytis taisyklingo dienos režimo, racionaliai

maitintis). Čia, jeigu reikia, mokykla turinti pertvarkyti ir šeimos gyvenimą. Antras uždavinys - parengti vaiką įvairioms veiklos sritims, darbams. Čia, Vydūno patarimu, būtina lavinti atskirus kūno „narius“: akis turi išmokti gerai pamatyti, pažinti, susidaryti pilną vaizdą apie daiktą, išskirti esminius požymius, ranka išmokti lipdyti, minkyti, įvairiais įrankiais naudotis. Be to, vaiko kūną visaip mankštinti ir lavinti žaidimais, įvairiomis sporto rungtimis. Vydūnas išvelgė tiesioginę priklausomybę tarp mokinio fizinio auklėjimo ir dvasingumo ugdymo: išlavinto kūno ir judesių žmogui lengviau sekasi ir žmoniškumą savyje stiprinti (1, 17- 20).

Mokinio protinių jėgų plėtojimą Vydūnas taip pat siejo su prigimtimi. Kaip ir kiekvieno žmogaus taip ir mokinio prigimtis esanti veikli, kūrybinga, todėl reikią patenkinti šį mokinio veiklos poreikį. Negalima slopinti mokinių prigimties, kalant jiems į galvą sausas mokslo tiesas. Šitaip elgtis esą tiesiog nuodėminga. Knygos mokykloje ne tom, kad jų turinys būtų žinomas, bet tam, kad naudodamasis jomis, mokinys pats atrastų mokslo tiesas. „Aukščiausias mokslas turi būti pačių vaikų gaminamas“ (1, 22). Kiekvieno mokomojo dalyko idėjų galia turi žadinti vaiko kūrybines galias, turi stimuliuoti vaiką ieškoti, tirti. Kadangi tai labai sudėtingas procesas, tai į pagalbą turi ateiti mokytojas. Jis neturi varginti vaiko psichinių galių ir bukinti jo žodiniiais metodais ar taikyti prievartos. Vaikas turi gauti patyrimų. Tik pačiam patiriant, gali plėtotis jo psichinės galios. Mokinys turi daug matyti, girdėti, uostyti, justti ir ragauti ir jokiū būdu ne formaliai, greitosiomis ką nors patirti, bet visapusiškai, iš esmės. Teikiant mokiniams įspūdžių, leisti jų patirti artimiausioje aplinkoje, gamtoje, paskatinti susipažinti su gyvais ir negyvais daiktais, reiškiniais: oru, gyvuliais, žmogumi, jo gyvenimu, padėti suvokti erdvės ir laiko prasmę, savęs buvimą. Taigi išsispręstų ir kitas uždavinys – mokinys suartėtų su jį supančia aplinka, suvoktų save ne tik tautos, bet ir Tėvynės dalimi. Šiuos patarimus mąstytojas ragino įgyvendinti liaudies mokykloje, kurią vadino Tautos mokykla.

Vydūnas ypač rekomendavo mokytojams, kad šie, padėdami mokiniams brandinti jų psichines galias, atkreiptų dėmesį į žmogų ir jo darbą bei darbo rezultatus, suvokti, jog, nors žmogus ir yra gamtos dalis, bet jo „psichinės sąmonės turinys“ galingesnis už kitų būtybių. Mokinys turi patirti, pajusti žmogaus buvimą, jo gyvybingumą, psichinį jo gyvenimą, sielą-dvasią visapusiškai ir giliai.

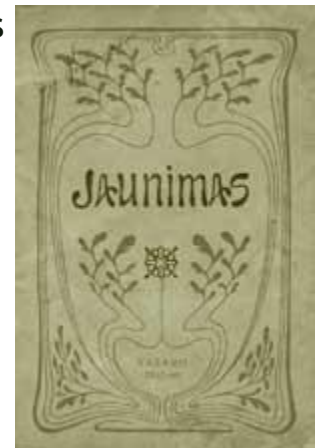

Reikia paskatinti mokinius tuo tikslu tirti žmogaus struktūrą, jo veiklą, darbus, įrankius. Brandinti mokinio psichines galias labiausiai padėtų žmogaus kūrybos rezultatai: mokslas, menas, dora, ir todėl žmogui jie turi didesnės reikšmės negu kiti dalykai. Pirmiausia jis patarė supažindinti mokinius su regimuoju menu (plastika, statyba, vaizdų menais), po to - girdimuoju (giedojimu, dainavimu, muzika). Pagaliau - vaizduojamuoju menu - poezija. Vydūnas patarė, kad supažindinimą su šiais menais reikėtų organizuoti taip, jog mokiniai patirtų ne tik teigiamų išgyvenimų - meno kūriniais įvertinti iš įvairių pozicijų, nesitenkinti vien tik jų materialine verte (2, 40).

Vydūnas priminė mokytojams, kad jie mokykloje padėtų mokiniams valdyti savo „minčių plaukimą“, nes kiekvienas žmogus privalęs mokėti valdyti savo psichikos galias. Mokinys turįs savo sąmonės turinį „galėt savaip tvarkyt“ ir sugebėti sutelkti dėmesį į tai, kas tuo metu svarbu, pastebėti tai, kas būtina. Mokinys turi išmokti susikaupti ties kuriuo nors vienu dalyku, ties pagrindine mintimi, išmokti nujauti esamų dalykų esmę ir jų padarinius, įvykius. Tą nuojautą, išvalgumą reikią podėti jam stiprinti. Taip žmogaus sąmonė stiprėjanti ir jis, anot Vydūno, „išauga iš aklybės“. Šitaip dirbant, stiprėja ne tik sąmonė, bet ir „sąžinės aiškumas“ (3, 28).

Tačiau, kaip žymėjo Vydūnas, vien mokslo nepakanka: mokinys, būsimasis žmogus dar nešvies turėdamas vien tik mokslo žinių: „gyvenimas nori žmogaus“ (3, 29). Kiekvienas žmogus turi „įnešti į gyvenimą ne tik savo kūną ir psichines galias, bet ir savo dvasią-sielą“. Tai esą svarbiausia.

Taigi Tautos mokyklos paskirtis-ugdyti „iškiliojo“ žmogaus savybes: kad mokėtų tinkamai bendrauti su savo tautos žmonėmis, dalyvautų savo tautos gyvenime, kaip tikras žmogus praturtintų jį savo buvimu, rastų vietą gamtoje ir mokėtų joje elgtis. „Kaip jau paprastai iš eisenos matyt, kokia žmogaus sielos būtis,— taip visam gerui tinkamu žmogų padaro jo esmės tarpimas, o ne kūno miklinimas ir visas pamokinimas“ (3, 31) pastebi Vydūnas, primindamas, kad žmogaus esmė -jo žmoniškumas, dvasingumas.

Tam tikslui, kad žmogus mokiniuose „įsigalėtų“. Vydūnas patarė, kokias sąlygas reikią sukurti. Pirmiausia mokiniams turi padaryti poveikį Tėvynės ir gamtos vertybės, galios ir jėgos. Be to, žmoniškumą ugdyti - tik žmoniškumu, padedant vaikui įsi-sąmoninti, kad jis turįs išmokti draugiškai

bendrauti su visais žmonėmis, gyventi ne tik sau, bet ir kitiems žmonėms, tą įsitikinimą turįs nuolat gaivinti ir stiprinti mokytojo bei draugų elgesys: širdingumą, palankumą, savitvardą, tarpusavio pagarbą, „skaidrų linksmumą“, išmintį, veiklumą mokinys turįs patirti mokykloje, šitų savybių mokytis iš gyvo bendraujančių pavyzdžio. Žmogaus esmę, žmoniškumo kilnumą mokinys turįs patirti ypač mokytojuje. Mokinys turįs suvokti, kad žmoniškumas – tai visiškai kitas dalykas, negu fizinis kūnas ar psichinės galios. Pats mokinys turįs aktyviai įsijungti į bendraujančiųjų tarpusavio santykius, formuoti žmoniško bendravimo įgūdžius.

Vaikų žmoniškumo brandinimui Vydūnas pabrėžė meno dalykų, ugdančių ne tik nuojautą, nuovoką, bet ir akylumą vaidmenį. Ypač jis akcentavo svarbą tikybos pamokų, kurios, jo nuomone, neturinčios pavirsti paprastu dalyku. Jos privalo stiprinti šventus jausmus. Tokia turėtų būti ir kitų mokomųjų dalykų funkcija. Vydūnas Lietuvos mokyklos kai kurių mokymo dalykų planuose ir programose labai pasigesdavo su tautos tradicijomis susijusių elementų, pavyzdžiui, fizinio lavinimo pamokose-lietuvių liaudies žaidimų. Jam atrodė, kad mažai pamokų skirta muzikai ir dainavimui (4, 58). Mokinio žmoniškumą, jo nuomone, dar padėtų stiprinti ir tai, jeigu jis į visus pojūčiais suvokiamus įspūdžius ar nujautimus reaguotų giliai, vertintų juos būtent kaip žmogus.

Mokyklos psichologinę atmosferą, tinkamą mokytojų bendravimą su auklėtiniais Vydūnas ypač akcentuodavo: Kiekvienas mokinys, giliu Vydūno įsitikinimu, - individualybės su savita dvasine būseną, nuotaikomis. „Kiekvienas mokinys ateina iš kitų namų su jo gyvenimu, ir jis yra prislėgtas ar pakilęs, liūdnas ar linksmas, bailus ar perdrįsęs. Visi jie turi būti nuraminti, kol neprasideda darbas“ (2, 33).

Nuteikti vaikus darbui, Vydūno nuomone, padėtų „skaisčios dvasios muzikos“ pasiklausymas - vargonų, violončelės, klavesino. Po to turėtų sekti malda su aukščiausių sielos klausimų aiškinimu. Tai turįs atlikti mokytojas. Būtina, kad jis kalbėtų įtikinamai, giliai tikėdamas skelbiamomis tiesomis, kad jo žodis pasiektų vaikų širdis, nors ir ne visas jas giliai paveiks.

Vydūnas neapėjo ir pedagoginio proceso valdymo problemos. Nors mokinys ir savarankiškas žmogus, bet pedagoginis procesas turįs būti valdomas, mokiniui turį būti pagelbėta visais klausimais. Auklėtojo darbas, Vydūno nurodymu, reikalauja „vedimo“: „Mokytojas turi žengti pirm visų mokinių ir, tikslą rodydamas, kelią jiems tiesti, jų nerišti, nepančioti, bet juos atvesti, guvinti“ (5, 58).

Mokiniam bręstant, mokytojai turętu tapti jiems tik pataręjais. Mintis, kad pedagoginis procesas turįs bęti atsakomingsi ir rūpestingai valdomas, itin ryški tėvams ir mokyklai keliamuose uędaviniuose: tėvai ir mokykla atsaką uę žmogaus parengimą tautai, atsaką ir uę tai, kad su žmogaus „atęjimu“ į tautą joje daugiau „sveikumo, gyvumo, groęės“ atsirastų, kad tauta, žmonija, giminę džiaugtųsi tokiu žmogumi padidęjusi, kad šis puoštų, šviesintų tautos, šeimos, giminės ir visos žmonijos gyvenimą. Todęl nuo pirmųjų dienų atęjus vaikui į mokyklą, svarbu mokyti meilės darbui, mokyti dirbti ne bet kaip, o iš esmės. Mokytojai turį parodyti vaikui, kaip dirbama iš širdies, su meile.

Vydūnas nesuabsolutino pedagogikos mokslo idęjų, nesuabsolutino jis ir mokytojo vaidmens, bet mokytojui, auklętojui pripaęino labai svarbias funkcijas: – nuo mokytojo priklausą ar jis „smelkia jo augimą“, ar skatina. Taigi ar savo darbe taiko prievartą, ar tenkina prigimtiniį mokinio poreikių, uętikrina jo dvasios laisvę. Mokytojas privalęs savo galias, savo dvasines jęgas derinti su kūrybine veikla. Taip galętu dirbti tik tas žmogus, kuris gerai suprantęs žmogaus gyvenimo prasmę, jo esmę ir pats siekiąs bęti žmogumi: „kiek jis pats pakils, kiek jis savo asmenybėje stiprės, kiek jis palies kitus, tiek jis juos galės gelbėti prigimtiniame jų pasirengime: tapti žmonėmis“ (5, 11).

Mokytojas-auklętojas turįs bęti mokyklos siela. Jo dėka visos auklęjimo galios turętu pasiekti mokinį. Jis turįs atstovauti ir tėvui, ir motinai, ir žmonijai. Jis svarbiausias ir ypatingiausias žmogus. Todęl šie darbo neturętu pasirinkti nė vienas, kuris neįstengięs kasdieną tapti geresnis, daugiau suęžinoti, mylėti vaikus. Svarbiausia, kad mokytojo siela pasiektų vaiko sielą. Mokytojas tiesiog turįs spindėti visokiomis kilniomis galiomis. Jis neturįs bęti silpnas, minkštąs, suglebęs. Save teigdamas kitiems, jis turįs bęti jiems mylimas bičiulis, draugas, bet ir viešpats. Taigi - autoritetas.

Mokytojo santykiai su mokiniais turį bęti žmoniški. Jie lemia pedagoginio proceso rezultatus. Todęl šiame procese mokinys turįs patirti mokytojo nuoširdumą, teisingumą, tvirtumą, valingumą, susivaldymą, paramą, kantrumą, sielos kilnumą, pagarbą, išmintingą veiklumą, skaidrų linksmumą.

Pagrindiniu kriterijumi, parodančiu mokytojo tinkamumą darbui, filosofas laikę *faktinį* jo sugebėjimą dirbti su žmonėmis, nes vien tik išmanydamas ir būdamas susipaęinęs su pedagogikos mokslo idęja, mokytojas galįs bęti bejęgis visur kitur. Galėjimas dirbti pedagoginiį darbą ir to darbo poveikis

priklausąs nuo paties žmogaus - ar jis savo dvasia esąs pakankamai subrendęs.

Taigi, kaip matome, Vydūnas paliko prasmingų pedagogikos idėjų visiems, dirbantiems šį darbą su jaunimu: „Visi auklėtojai, ar jie būtų mokytojai, ar menininkai, ar šiaip kiti žmonės turėtų būti joms (t. y. jaunesnioms kartoms - past. aut. O. T.) gyvėjimo ir šviesėjimo paveikslu. Neturėtų būti uždavinys vaikus žmones apšviesti tik iš lauko, bet užsidegti turi jų dvasios-sielos šviesa prie mūsų dvasios-sielos. Bet tam reikalinga, kad visi, kurie kaip nors **čia** kitiems auklėtojai, patys šviesėtų“, - reikalavo Vydūnas (5, 58)).

Vadinasi, Vydūnas buvo pedagogas humanistas. Ugdymo programoje pabrėžiama visapusiška vaiko prigimtį atitinkanti ugdymo idėja, o ugdymo tikslus jis siejo su žmogaus esme, prigimtinėmis galiomis, individualumu. Kertine pedagogine problema filosofas laikė pedagogišką bendravimą ir pedagogiškus santykius, pasisakė už humanišką pedagoginio proceso turinį ir gilius bei glaudžius šeimos ir mokyklos ryšius, jų bendradarbiavimą.

Literatūra

1. Vydūnas. Mokyklos darbas // Darbymetis. 1922. Nr. 5. Parašas: Vds.
 2. Vydūnas. Mokyklos darbo padalinimas // Darbymetis. 1922. Nr. 54. Parašas-Vds.
 3. Vydūnas. Vaiko įsigalėjimą šelpiantis darbas // Darbymetis. 1922 Nr 45 Parašas: Vds.
 4. Vydūnas. Mokyklos darbo planai // Darbymetis. 1923. Nr. 7 Parašas- Vds.
 5. Vydūnas. Auklėjimo darbas // Darbymetis. 1923. Nr. 7. Parašas- Vds.
 6. Vydūnas. Tautos mokykla // Darbymetis. 1922. Nr. 5. Parašas: Vds.
- Pranešimas skaitytas konferencijoje „Vydūnas lietuvių kultūroje“ Klaipėdos universitete 1993 m. kovo 27 d.